

GÖTEBORGS KUSTARTILLERIFÖRSVAR

Utdrag ur årsbok Göteborgs Försvar 1942

I många århundraden har Älvsborgs fästning utanför Göteborg fyllt en betydelsefull uppgift i riksförsvaret. Hur viktig denna uppgift i gångna tider fattades av svensk riksledning, därom hava vi ett oförtydligt vittnesbörd i den riksinsamling »Älvsborgs lösen», som efter freden i Knäred 1613 återförde Älvsborgs fästning i riksledningens hand. Det är långa tider sedan dess, och det är kanske icke så lätt att nu fatta, hur pass tung denna lösen kändes. Man tager emellertid icke miste, om man konstaterar, att den som ekonomisk prestation icke haft någon annan motsvarighet i svensk historia än de senaste årens omfattande försvarslån. Det bör emellertid då i sanningens intresse också utsägas, att andra pålagor, som i samband med kriserna i rikets fortlöpande liv avkrävts Sveriges folk, självfallet hava känts såsom mera betungande kanske till och med i ekonomiskt hänseende, ehuru väl den största tyngden i dessa fall likväl varit att finna i krigets direkta och indirekta hemsökelse. Ett konstaterande härav kan emellertid intet ändra i det faktum, att riksledningen i gångna tider — och givetvis särskilt i tider, som varit kritiska — tillerkänt Älvsborgs fästning en utomordentlig vikt i rikets försvar och att »Älvsborgs lösen» utgör ett eklatant bevis härför — låt vara vid en särskild tidpunkt och i den speciella situation, som då var för handen.

Fästningens betydelse låg i skyddet av rikets handelscentrum vid Västerhavet — denna rikskroppens mot väster riktade lunga. Fästningen höjde sig i denna form aldrig över den rena spärrfästningens plan, men sådant var icke heller ur dåtida krigskonsts synpunkt vare sig möjligt eller behövt. I stort sett torde man kunna säga, att den väl fyllde sin uppgift och såsom belägg härför kan åberopas, att den nuvarande s. k. »Nya Älvsborgs fästning», det vackra kastellet i Älvsborgsfjordens yttre del, väl varit flera gånger anfallet, men aldrig erövat.

Under 1800-talets långa idyll blev av naturliga skäl ingen ändring i detta. Och då vid detta sekels begynnelse man här i Sverige började ana, att denna idyll icke skulle komma att fortsätta, låg det nära till hands, att frågan om Älvsborgs fästnings modernisering ställdes på dagordningen. Efter den ståndpunkt, som den militärtekniska utvecklingen då hade, befanns det både naturligt och riktigt, att fästningsförsvaret geografiskt sett skulle anknyta till Älvsborgsfjordens yttre del. Utbyggnaden, som genomfördes av överste Claes Grill, och som förvisso

även kom till stånd genom hans initiativrika och starka påverkan, kom därför att få den belägenhet vid fastlandskusten på södra sidan av Älvsborgsfjorden, som ännu var för handen, då 1925 års försvarsbeslut försatte fästningen i »materielreserv», d. v. s. i ett tillstånd av dvala. Det bör i rättvisans namn erkännas, att, när detta skedde, hade fästningen genom den militärtekniska utvecklingen förlorat sin förmåga att ingripa mot ett fjärrbombardemang av Göteborg, ehuru väl den alltjämt fyllde den — såsom det i det moderna kriget visat sig — ytterst betydelsefulla uppgiften att vara en spärr mot detta krigs egenartade kuppföretag. Man har härtill endast att erinra om, att människan ser endels och profeterar endels.

Klart var emellertid att Älvsborgs fästning i det skick, som 1925 års försvarsbeslut lämnade den, icke kunde tillgodose de krav, som måste ställas, då vid det nuvarande världskrigets utbrott försvarsuppgifterna fingo en ny påtaglig innebörd. Om vad som därefter skett, kan på grund av militära sekretesskäl icke mycket utsägas. Såvitt man kan förstå äro emellertid dessa sekretesskäl mera dikterade av folkets oro, att något, som är väsentligt för rikets försvar röjes, än att det skedda i och för sig är hemligt. Ty det som har skett kan i själva verket på många punkter icke hemlighållas. *Kustbefästningars defensiva kraft ligger väsentligen icke i, att de äro till sin geografiska belägenhet hemlighållna, utan därutinnan att de effektivt finnas.*

Så mycket bör emellertid i detta sammanhang kunna utsägas, att fästningens ram har vidgats, att den förutvarande fästningens artilleristiska kraft har nyttiggjorts efter moderna principer och att mycket därutöver skett. I samband med denna vidgning av ramen har det emellertid ansetts, att begreppet fästning — såsom i äldre tider anslutande sig till ett starkt begränsat och närmast ringformigt område — blivit föråldrat. Detta är anledningen till, att namnet »Älvsborgs fästning» med allt vad det innesluter av traditionsmättad pliktuppfyllelse och kraft försvunnit. Varje tid har emellertid sin form och realinnehållet bör väl kunna bestå även om formerna skifta.

I detta sammanhang bör emellertid klarläggas, att det gamla begreppet »Älvsborgs fästning» hade både en territoriell och en organisatorisk innebörd. Territoriellt representerade fästningen ett försvarsområde, organisatoriskt representerade fästningen försvarsområdets trupper. Nu har på grund av angivna förhållanden en ändring skett på sådant sätt, att »Göteborgs skärgårds försvars-

område» motsvarar fästningens territoriella innebörd, givetvis i vidgad form, och att »Göteborgs kustartilleriförsvar» innefattar detta försvarsområdes trupper.

Man kan och bör givetvis fråga sig vad detta försvar kan hava för kraft. Frågan är aktuell ur många synpunkter icke minst ur den, att kuppföretag kan utföras över detta försvars huvuden utan att därmed drabba själva portarna till Göteborg. Utan att gå mot portarna hava emellertid sådana anfall näppeligen någon militär mening med vidare syftning. Portarna mot havet måste i allt fall slås sönder. Härutinnan ligger också i nuvarande läge mycket av detta försvars betydelse.

Skola portarna hålla? Endast den praktiska prövningen i det fientliga anfallets form kan säga oss det riktiga svaret på denna fråga. Men man har i detta sammanhang anledning att erinra om, att krigshistorien även i dess modernaste form visar, att kustbefästningar icke ens i det moderna kriget med alla dess starkt utvecklade anfallsresurser kunna betvingas med artillerield från sjöstridskrafter eller med bomber från flygstridskrafter. Finlands kustartilleris strålände kamp — bl. a. på Koivisto (Björkö) — giver bevis därom, att sådana försvarsenheter kunna bestå såsom effektiva eldcentra även under fruktansvärd eld från såväl sjö- som flygstridskrafter. För den, som söker att nalkas detta problem ur teoretiska eller kanske riktigare tekniskt-vetenskapliga synpunkter, ter sig detta angivna krigshistoriska faktum såsom fullt förklarligt. Det är en utomordentligt ringa målyta, som i verkligt avgörande mening är sårbar. Man har därför all anledning att vänta, att krigshistoriens erfarenhet — ständigt på nytt och under skiftande förhållanden påvisad — skall vara av bestående art, även om man t. o. m. ur teoretiska synpunkter måste erkänna, att särskilt flygvapnets störtbombning i vissa fall kan visa sig starkt besvärande. — Bombardemang från sjön och från luften är emellertid ingalunda »portarnas» enda fara. Mycket väsentliga äro också de risker, som kunna uppstå genom direkta stormanfall mot portarna genom luft- eller sjöledes landsatta trupper. De motåtgärder mot sådana anfall, som vidtagas, ligga emellertid i eminent grad inom den militära sekretessens område, eftersom vad som bör företagas verkligen bör kunna hållas hemligt för den, som i ond avsikt vill överskrida detta lands gränser. Därför kan icke heller i detta sammanhang därom ordas.

Såsom ett viktigt moment bör också här utsägas, att Göteborgs kustartilleriförsvar ofta icke behöver kämpa denna kamp ensam. Försvaret har att vänta stöd av sjö- och flygstridskrafter med allt vad detta innebär av ökad

säkerhet och styrka. Samverkan ökar kraften på ett särskilt och förvisso även lättförståeligt sätt. Men det får å andra sidan icke förbises, att såväl sjö- som flygstridskrafter kunna vara kallade till andra uppgifter än dem, som omedelbart och på ett särskilt sätt åligga Göteborgs kustartilleriförsvar.

Göteborgs kustartilleriförsvar har fått stadens namn. Därutinnan ligger förvisso något mycket berättigat.. Ty det är i allt fall och till syvende och sist Göteborg, som skapar militär betydelse åt denna del av riket. Och även om Göteborgs skärgårds försvarsområde kan sägas hava en vidare syftning genom det stöd åt sjöstridskrafterna det kan lämna, så är det i alla fall Göteborg, som giver försvarsområdet — och därmed också dess trupper, Göteborgs kustartilleriförsvar — dess grundläggande militära färg.

Rudolf Kolmodin